

FILOSOFIA I UNIVERSITAT. L'ENSENYAMENT DE LA FILOSOFIA DES DE L'EDUCACIÓ INFANTIL FINS LA UNIVERSITAT

Joan Lluís Llinàs

Universitat de les Illes Balears

Abstract: this paper presents a reflection on Philosophy and University. Philosophy is an activity than harder could be classified as solely academical. Furthermore, we can distinguish three elements always present in Philosophical teaching such as a cluster of own content, well-thinking procedures and, finally, a way of being in world. They three are linked and the problems between Philosophy and University probably arise from the conjunction of all three. However is difficult to find a solution I speculate about different ways of reducing tension between Philosophy and University.

Keywords: Philosophy, University, Teaching Philosophy, European High Education Space.

En aquest article pretenc reflexionar sobre el punt d'intersecció entre el que suposem que és la Filosofia i el que suposem que és la Universitat. La «i» és incòmoda: no és ni filosofia de la universitat, ni filosofia a la universitat; d'altra banda, es tracta de «filosofia», no d'estudis de filosofia, es tracta d'allò que tots creiem saber què és, tot i que manegem definicions diferents. Aquest espai d'intersecció, doncs, va més enllà d'uns determinats estudis que anomenem filosofia, i passa més aviat per la presència de l'activitat filosòfica en el món universitari. Però, tanmateix, crec qui millor pot dur a terme aquesta activitat filosòfica a la universitat són aquells que estan vinculats als estudis de filosofia. Així, aquests estudis són peculiars, perquè l'activitat que es desprèn d'ells sembla que abasten més que la mera activitat que se genera a unes aules en el marc de les classes d'assignatures que pertany al grau o al postgrau de filosofia. Aquest punt d'intersecció és complex, ja que suposa clarificar ambdues parts de la conjunció, és a dir, aclarir què és la Filosofia i què és la Universitat.

Comencem per la filosofia. Pens que, donat que ens interessa posicionar-nos sobre què és la filosofia en relació a l'educació (perquè la Universitat és una instància educativa), és oportú cercar un referent en l'educació preuniversitària des de l'educació infantil fins batxillerat. Analitzant què passa allà (o que crec que hauria de passar) s'entendrà millor quina és la meva concepció d'aquest punt d'intersecció. Si hom dona un cop d'ull als plans d'estudis actuals veurà que només hi ha dues assignatures amb el nom de filosofia, les dues al batxillerat, i les dues obligatòries: «Filosofia i ciutadania» a primer, i «Història de la Filosofia» a segon. Després trobarà una «Educació ètico-cívica» a 4t d'ESO i una «Educació per a la ciutadania» a 2n d'ESO. A educació primària, res. Emperò, aquesta no és tota la realitat. Des de fa uns quants anys, a diversos indrets dels anomenats països catalans, una sèrie de mestres d'educació infantil i primària duen a terme un programa anomenat «Filosofia 3/18», versió d'un projecte conegut internacionalment amb el nom de «Philosophy for Children». Els eixos d'aquest projecte estan desenvolupats en un llibre escrit per Matthew Lipman, Ann Margaret Sharp i Frederick S. Oscanyan, que en la seva traducció catalana duu com a títol *Filosofia a l'escola*. En la nota a aquesta edició, Eulàlia Bosch resumeix molt bé el que el projecte pretén:

«Com cultivar les habilitats de pensament, reflexió i valoració per tal que els estudiants siguin cada vegada més rigorosos en la seva feina, més crítics en el seu raonament i més justos en el seu judici és el tema de fons d'aquest treball».¹

El llibre descansa sobre una hipòtesi que, si bé pot ser discutida, no deixa de ser interessant i que tots el que ens dediquem o dedicarem a l'ensenyament de la filosofia, hem de tenir molt en compte a l'hora de dur a terme la nostra tasca: la filosofia és l'eina més adient per a la perfecció del procés del pensament. Dit d'una altra manera, amb la filosofia s'aprèn a pensar millor. Aquest tret de la filosofia va més enllà dels continguts que se transmeten en una classe de filosofia, però a la vegada condicionen aquests continguts, que ja no poden ser separats de la forma en que són presentats. Com vos podeu imaginar, l'autor de la història de la filosofia que és referent del projecte és Sòcrates, per diverses raons: perquè confia que l'interlocutor té la mateixa capacitat per pensar que la que ell posseeix; perquè ens insta a ocupar-nos de nosaltres mateixos; perquè incita al diàleg raonat i serè; perquè no accepta la manca de rigor en les afirmacions. Tot plegat, Sòcrates se presenta com un bon mestre del pensament, i a la vegada, també com a aprenent, perquè no oblidem que els professors de filosofia som també estudiants, és a dir, persones en acció d'estudi.

La filosofia, doncs, consisteix, com en qualsevol altra disciplina, en uns continguts, però també presenta el que en el llenguatge dels pedagogs s'anomena (o potser s'anomenava, perquè aquest llenguatge canvia molt ràpidament) «continguts procedimentals» (per distingir-los dels «continguts conceptuals» —allò que solem anomenar senzillament «continguts»- i dels «continguts actitudinals» —les actituds). És coneguda l'afirmació de Kant que no s'ensenyava filosofia, sinó a filosofar.² La filosofia és una activitat, i el verb que escau millor a aquesta activitat no és conèixer, sinó pensar. Les ciències cerquen conèixer, i el pensament és un mitjà per fer-ho. El mateix passa amb la filosofia, però amb la peculiaritat que sovint es queda, sense que això signifiqui un fracàs, en el fet de pensar un objecte. I pensar és una pràctica que es pot fer bé o malament, una pràctica individual que ha de dur a dir, fer i actuar millor.

El que hi ha, doncs, darrera la pràctica de la filosofia, és un ideal de formació de l'ésser humà en tant que tal, no en tant que misser, metge, o fuster. Novament Sòcrates, que va preguntant per l'areté de l'home en tant que home, és la referència.³ L'home en general se situa per damunt del polític o de qualsevol altra professió, i el que es planteja, primer de tot, abans de dirigir les persones cap a una o altra activitat, és educar-les en tant que persones. Així, la pràctica de la filosofia està lligada a l'educació, de manera que, deixant de banda els plans educatius i els sistemes escolars establerts, podem dir que on hi ha filosofia hi ha educació en el seu sentit més genuí, aquella que, més enllà d'ensenyar-nos aspectes concrets de la realitat, ens proporciona els elements adequats perquè esdevinguem millors persones i ciutadans. Així doncs, la filosofia suposa una determinada concepció de la mateixa, això és, una definició que completa la típica i etimològica d'amor a la saviesa. Me referesc a la filosofia entesa com a forma de vida. Per als grecs, la filosofia no era només una recerca i transmissió de coneixements, sinó que qui la practicava proposava amb l'exemple una manera de viure, una manera d'estar en el món. El discurs filosòfic no podia ser deslligat d'una pràctica vital que li atorgava sentit. Ser platònic, aristotèlic, epicuri, estoic o cínic era quelcom més que

¹ Lipman, Sharp & Oscanyan, *Filosofia a l'escola*, Vic: Eumo/IREF, 1991, p. 11.

² Kant, *Werke*, Ed. Vorländer, IV, 26.

³ I per això per conduir els homes cal que el dirigent aprengui a conduir-se ell mateix. La virtut de l'individu sencer està per sobre de les virtuts particulars, i és necessària per a la correcta direcció de la societat. Vegeu *Alcibiades I* de Plató, especialment 133ss.

compartir unes afirmacions teòriques, sinó assumir aquestes de manera que quedassin reflectides en la vida quotidiana.⁴

Així doncs, tenim tres elements a tenir en compte:

- 1) uns continguts, uns sabers sobre el món, propis de la filosofia, i així dividim la filosofia en diverses matèries com metafísica, teoria del coneixement, lògica, ètica, filosofia de la ciència...;
- 2) uns procediments, que fan possible perfeccionar el pensament, que llavors pot ser aplicat a qualsevol qüestió o àmbit de la vida;
- 3) una forma de vida, una proposta de com ha de viure l'ésser humà per viure plenament com a tal.

La filosofia grega reunia aquests tres elements. Després de que la filosofia medieval adaptàs la filosofia grecollatina a la religió cristiana, el que va suposar la transformació o pèrdua de cadascun d'aquests tres elements, el moviment humanista del Renaixement suposa un intent de recuperar-los en la seva genuïnitat. Així, Michel de Montaigne es queixava que s'ensenyava filosofia massa tard i vindicava la necessitat de la filosofia ja des de la infantesa:

«Se'ns ensenya a viure quan la vida ja ha passat. Cent escolars han agafat la sífilis abans d'arribar a la lliçó d'Aristòtil sobre la tempraça. Deia Ciceró que per bé que visquera la vida de dos homes no tindria el lleure d'estudiar els poetes lírics. I trobe que encara són més tristament inútils aquests ergotistes. El nostre infant té molta més pressa: no deu a la pedagogia més que els primers quinze o setze anys de la seua vida; la resta es deu a l'acció. Emprem un temps molt curt per a les instruccions necessàries. No més; feu fora totes aquestes dificultats enutjoses de la dialèctica, amb les quals no pot corregir-se la nostra vida, agafeu els raonaments senzills de la filosofia, sapieu triar-los i tractar com cal: són més fàcils de comprendre que d'aprendre a llegir o a escriure. La filosofia posseeix raonaments per a la primera edat dels homes i també per a la seua decrepitud.»⁵

En aquest mateix capítol de «Sobre l'educació dels infants», Montaigne caracteritza la filosofia com quelcom alegre i adequat a tothom. És en torn a ella que s'ha d'articular l'educació de l'infant, puix que el seu discurs és el que ens ha de permetre conrear el seu judici i que esdevingui «millor i més savi», un ésser humà ben format, amb capacitat per pensar i triar per ell mateix.

En el Renaixement, Montaigne representa un trànsit a la modernitat que manté els tres elements. Amb la consolidació del que anomenem Filosofia Moderna, s'ha oblidat el tercer element que havia caracteritzat la Filosofia Grega —la filosofia com a forma de vida—, i el segon —el caràcter procedimental— s'ha subordinat al primer: l'adquisició d'uns determinats coneixements, però no d'uns coneixements qualsevol, ans uns coneixements útils per al progrés de la humanitat —progrés entès en sentit tecnològic.

Una dita diu que en el pecat es duu la penitència. El mateix desenvolupament de la Filosofia Moderna ha conduït a separar de la filosofia aquells coneixements valuosos per a l'ésser humà. No deixa de ser curiós que de la imatge de l'arbre de la filosofia que apareix en la carta-prefaci a l'edició francesa dels Principis de la Filosofia,⁶ actualment a la Filosofia només

⁴ Per a la idea de filosofia com a forma de vida, vegeu els treballs de Pierre Hadot, com per exemple P. Hadot *Qu'est-ce que la philosophie antique?*. París, Gallimard, 1995; P. Hadot, *La philosophie comme manière de vivre*. París, Albin Michel, 2002.

⁵ Michel de Montaigne, *Assaigs*, 3 vols., trad. V. Alonso, Barcelona: Proa, 2006-2008, I, 26, 272-273.

⁶ R. Descartes, *Oeuvres*. 11 vols. Ed. Adam, C. & Tannery, P., Paris: Vrin, 1971; AT IX-b, 14.

li queden les rels (la Metafísica) i la branca més elevada (la Moral), mentre que la resta de sabers (la Física, la Medicina i la Mecànica) semblen haver-se desvinculat definitivament de l'activitat filosòfica. Si la filosofia, ara, no pot proporcionar uns coneixements com els de la Física o la Medicina, no ha de ser aquesta la via de justificació de la seva presència en l'educació. Si encara figura com a assignatura obligatòria al batxillerat és perquè ofereix quelcom més: ser una eina per pensar millor, i això redunda en tota la vida de l'home que la practica, tant en la seva feina, com en la seva condició de ciutadà, com també en la seva vida quotidiana. Per això, un projecte com el de Filosofia 3/18 té sentit, en la mesura que pretén millorar el pensament. Tothom pensa, car pensar és una activitat natural. Però és una activitat que pot millorar-se, i tots estarem d'acord que hi ha maneres més o menys eficients de pensar.⁷ Un infant «sap» les principals regles de la lògica, ja que les adquireix en el procés d'adquisició del llenguatge. Per exemple, entén perfectament el condicional, i les seves implicacions (com que la negació del conseqüent suposa la negació de l'antecedent). Però és possible ensenyar-li a ser més conscient, entrenar-lo per treure suc a allò que de «manera natural» aprèn. Montaigne ja va veure que el més important és la formació del judici, ja que és en el judici on es lliga el raonament i l'acció. Si millorem el pensament, som més capaços d'emetre bons judicis i les nostres accions, si més no, no seran precipitades. Ensenyar filosofia, doncs, va més enllà de les assignatures que pròpiament identifiquem amb la filosofia, i s'hauria d'incorporar a tots els nivells de l'educació preuniversitària. En certa manera, la filosofia hauria de recuperar el seu paper de saber primordial del qual depenen els altres sabers, perquè cal posseir aquestes habilitats de pensar millor en cadascuna de les matèries concretes que s'ensenyen a l'infant. Però també, cal que tinguem present que aquestes habilitats s'insereixen dintre d'uns continguts que tenen com a objectiu «esdevenir millors i més savis»:⁸

«Perquè em sembla que les primeres reflexions amb que hauríem d'abeurar la seua intel·ligència haurien de ser aquelles que regulen els seus costums i el seu bon sentit, que l'ensenyaran a conèixer-se, i a saber morir bé i viure bé. Entre les arts liberals, comencem per l'art que ens fa lliures.»⁹

Després, podrem aprofitar millor els aprenentatges concrets. La filosofia, doncs, és un saber bàsic —en el seu sentit de situat a la base—, que s'ha de mesclar amb tots els altres des de l'educació infantil fins a la Universitat. En aquest sentit, no és menyspreable tenir en compte la possibilitat que el filòsof ocupi un lloc central en la formació de formadors, car seria desitjable que tots els ensenyants de primària i secundària aprenguin a conrear els procediments i els apliquessin en la impartició dels seus respectius continguts.

Cal ara que aborem la segona part de la intersecció, la Universitat. Els seus orígens medievals encara es deixen veure avui, tot i els canvis evidents. Segueix tenint una estructura jeràrquica i oferint uns estudis especialitzats. Però és inevitable, si parlem ara de la Universitat europea, que ens referim al Pla Bolonya. No entraré en detall en aquest conegut Pla, i me limitaré a comentar, breument i en relació amb els que ens ocupa, les dues declaracions que la fonamenten, la feta pels ministres europeus d'educació, reunits a Bolonya el dia 19 de juny de 1999, i la feta pels ministres de França, Alemanya, Itàlia i Regne Unit l'any anterior a la Sorbona. El que crida l'atenció de la Declaració de Bolonya és la referència a l'Europa del coneixement i, lligat a ella, a «l'objectiu d'incrementar la competitivitat del sistema europeu d'educació superior».¹⁰ Les mesures que proposen adoptar es fan per assolir un espai

⁷ Vegeu Lipman et altri, *o.c.*, pp. 38-39

⁸ Montaigne, *o.c.*, I,26,255.

⁹ *Ibidem*, 266.

¹⁰ *Declaració de Bolonya*, <http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_15759149_1.pdf>.

europèu d'educació superior basat, doncs, en un mot clau: competitivitat, al qual se subordina el coneixement, mentre la resta queda diluït. S'entén millor aquesta declaració si llegim la Declaració de la Sorbona de l'any anterior, que comença així:

«Recentment, el procés europeu ha fet passos d'extremada importància. Malgrat la rellevància d'aquest fet, no hauríem d'oblidar que en parlar d'Europa no solament hauríem de referir-nos a l'euro, els bancs i l'economia, sinó que també hem de pensar en una Europa de coneixements. És el nostre deure consolidar i desenvolupar les dimensions intel·lectuals, culturals, socials i tècniques del nostre continent. Aquestes dimensions han estat modelades, en gran manera, per les universitats, que encara exerceixen un paper imprescindible en el seu desenvolupament.»¹¹

Jordi Llovet, comentant aquest paràgraf, afirma:

«Només cal llegir el primer paràgraf d'aquesta declaració per adonar-se que allò que planava sobre l'inconscient o el conscient dels seus redactors era, sobretot, una idea d'Europa basada en la unitat monetària i en l'economia, i que, només pels efectes d'aquella mala consciència de la que parlava Hegel, els ponents d'aquell document desitjaven equilibrar o compensar, sense anul·lar-los, diversos aspectes conceptuals, tàctics, culturals i educatius de les universitats europees.»¹²

Me sembla que, tot i que encerta, en termes generals, en el seu diagnòstic, Llovet és massa benèvol. Si bé els objectius que assenyalen les dues declaracions són lloables, com unificar l'espai europeu pel que fa als estudis superiors, o facilitar el trànsit d'estudiants en les universitats europees, el que es desprèn de les declaracions, i podem constatar que el que realment es produeix, és una subordinació de la cultura a l'interès econòmic. El plantejament de Bolonya és que el paper de la universitat ha de consistir en produir, transmetre, i difondre coneixements. La pregunta és: Coneixements per a què? La resposta és clara: per a la «bona» marxa de l'economia; per a una integració «adequada» en el mercat de treball. És a dir, les autoritats europees tenen en compte, principalment, coneixements vinculats als sectors productius, i es resignen a tolerar momentàniament la resta en aplicació d'aquesta mala consciència, mentre s'afanyen en aconseguir què les activitats que els produeixen es transformin, de manera que passin a donar lloc a coneixements productius (o, si no es així, a deixar que morin lentament, introduint regles del joc que els ofeguin). Aquesta és la Universitat europea del present, i aquest lligam entre universitat i economia productiva es fa palesa en la mateixa justificació de l'existència d'una universitat. Un exemple: la premsa balear de dia 1 de març de 2012 recull la notícia de que la xarxa Laureate International Universities ha presentat al Govern Balear un projecte per crear una «universitat europea de Mallorca», privada, amb 10 graus universitaris i 6 màsters, que suposaria una inversió de 25 milions d'euros i que aspira a tenir 1.000 estudiants en els seus primers cinc anys d'activitat. Pel conseller d'educació, Rafel Bosch, la proposta «és una oportunitat única que ha de ser estudiada amb tot interès, més en aquests moments perquè Mallorca pugui ser seu d'inversions d'altíssim valor afegit amb professionals de tot el món».¹³ Xavier Cabotà, president del grup propietari dels terrenys on s'ubicarà la futura Universitat («Maioris», empresa de negocis immobiliaris), sosté que

¹¹ *Declaració de la Sorbona*. <http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_17852449_1.pdf>.

¹² Jordi Llovet, *Adéu a la Universitat*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2011, p. 176ss.

¹³ *Diari de Balears*, <<http://dbalears.cat/actualitat/cultura/presenten-el-projecte-per-crear-una-universitat-privada-a-mallorca.html>>.

«Para el turismo de Mallorca es un proyecto que tendrá una importancia capital».¹⁴ El to és el mateix en els quatre diaris locals de Mallorca. Com podeu veure, el debat sobre la conveniència d'una nova universitat a Balears no es produeix en termes culturals o educatius, sinó exclusivament econòmics: allò que interessa, a Mallorca, és allò que és interessant per al turisme, i en base a això s'especula que el Govern pot aprovar el projecte per via d'urgència en base a declarar-lo «d'interès autonòmic». El mateix *Diario de Mallorca*, potser el diari de la premsa mallorquina més progressista, no titula, per exemple, que el projecte preveu oferir estudis de Medicina (absents en la oferta de la Universitat de les Illes Balears), sinó així: «Invertirán 25 millones en la Universidad Europea de Mallorca». Es pot matisar que es tracta d'una Universitat privada, però per al cas, la dinàmica de funcionament i de justificació és la mateixa que la d'una Universitat pública.

Un cop m'he referit a cada una de les parts de la conjunció, convé centrar-se en el que era el meu propòsit inicial, analitzar aquesta «i», aquest espai complex i problemàtic d'intersecció. Tal com hem caracteritzat la filosofia i el seu ensenyament, és clar que difícilment encaixa en el marc del que es pretén que sigui la Universitat del present. Suposem, però, que els filòsofs europeus vinculats a la Universitat estan convençuts de les bondats del Pla Bolonya, o que són dòcils i sol·lícits, o senzillament que tenen molt interioritzat el caràcter jeràrquic del món universitari, i que, en conseqüència, intentin que els estudis de filosofia s'adaptin plenament a aquest Pla. Si tornem a donar un cop d'ull als tres elements que hem caracteritzat, el primer (els continguts) no semblen servir per als propòsits de l'Europa Comunitària, mentre que el tercer (la forma de vida) senzillament no interessa. Queda el segon, la filosofia com a eina per perfeccionar el pensament. Sembla doncs, que si la filosofia com a disciplina volgués tenir un paper en la Universitat Europea derivada de Bolonya, aquest seria el de constituir uns estudis dedicats a preparar persones que sàpiguen ensenyar a pensar millor, i que poguessin oferir aquest ensenyament en els plans d'estudis de totes les altres carreres universitàries. Així, el graduat de filosofia estaria preparat, sobretot, per manejar eines de comprensió, relació, anàlisi, eines que poden ser ben útils en l'àmbit de grans empreses, i que poden també ser ensenyades en estudis més específics. Ens trobaríem així amb un model diguem-li americà, puix que en els EE.UU. no és tan estrany que un filòsof sigui contractat per formar part del staff d'una multinacional. Arribar a aquesta situació a Europa, tot i que podria ser interessant des d'un punt de vista productiu, no sembla possible per la resistència de la resta d'estudis a que en els seus plans figurin assignatures estranyes com serien les «filosòfiques» i també per la poca força dels filòsofs en el conjunt de la Universitat.

Però, sobretot, no hauria de ser possible perquè el desenvolupament del segon dels elements que hem atribuït a la filosofia i al seu ensenyament, desvinculat dels altres dos deixaria de ser filosofia. Dubte que els filòsofs, doncs, més enllà de que estiguin plenament d'acord a com he caracteritzat la Filosofia i el seu ensenyament, s'avinguin a emmotllar-se d'aquesta manera al Pla Bolonya. Més aviat, les Facultats de Filosofia són centres de resistència a aquest model d'Universitat que se'ns presenta. Això ho saben bé les autoritats de la comunitat europea, i no emprendran una reforma d'aquest tipus, ja que per contribuir a dur a terme l'impuls econòmic des de la Universitat no només creuen que no els hi cal formar individus que pensin millor, sinó més aviat al contrari, els interessa un ensenyament tan especialitzat com sigui possible (especialitzat en el sentit de deixar de banda tot l'altre), i reduir el pensar millor a un àmbit molt concret, evitant que això afecti a la vida global de l'individu. No és estrany, així, que el projecte d'Universitat privada a Mallorca al qual me referia fa un moment no preveu estudis de filosofia (ni tampoc cap estudi d'humanitats). Dit d'una altra manera, els tres elements que posa en joc la filosofia estan connectats entre si, de manera que un sense

¹⁴ *Diario de Mallorca*, <<http://www.diariodemallorca.es/mallorca/2012/03/01/invertiran-25-millones-universidad-europea-mallorca/748649.html>>.

els altres dos perd bona part del seu sentit. I, tanmateix, sembla que l'intent d'ensenyament de procediments de pensar millor en tots els estudis conduiria als estudiants cap als altres dos elements, la qual cosa seria molt bo per a ells, però no tant pel que sembla que pretén el sistema d'ensenyament europeu.

Què ha de fer, doncs, la filosofia quan intersecciona amb la Universitat? Donat que no cal esperar cap canvi normatiu que afavoreixi els tres elements que hem defensat com a bàsics en la filosofia; i donat que actualment és una minoria el nombre de centres educatius preuniversitaris que incorpora els elements dos i tres de la filosofia i que l'alumnat arriba a la universitat generalment sense formació en aquests dos elements, les passes a emprendre haurien de ser les següents:

a) La filosofia s'ha de constituir com un estudi universitari que ofereixi al menys a l'alumnat de filosofia l'adquisició dels tres elements. En primer lloc, i com defensava Josep Lluís Blasco, la filosofia és una forma de coneixement. Potser sigui dèbil, però té el seu propi àmbit de reflexió, i produeix una sèrie de disciplines amb un camp relativament acotat. Però ser professor de Filosofia és més que impartir un programa de continguts. La filosofia és també pensament rigorós, necessari per a qualsevol procés mental que pretengui assolir èxit. I la filosofia, finalment, ens ajuda a construir-nos com a persones, ens presenta diverses formes de vida, maneres de ser humà. Amb tot això hauria de sortir un graduat de filosofia i, quan es dirigeixi, si ho fa, a emprendre un màster i un doctorat òbviament especialitzat, no oblidí que hi ha darrera aquesta tesi especialitzada.

b) El món de la filosofia a la Universitat ha de treballar perquè els tres elements es vagin desenvolupant en l'educació preuniversitària. En aquest sentit, cal que els filòsofs ens impliquem participant en i fent petites (aparentment) propostes de transformació del Màster de Formació de Professorat de Secundària. Cal que al menys en les assignatures específiques d'aquest màster puguem intervenir des de la consciència que formam a formadors de persones. En general, el contacte amb els professors de secundària ha de ser major, i més forta també la nostra veu davant les autoritats en matèria d'educació.

c) A la Universitat, hem de reivindicar el paper central de la filosofia com a articulador i en torn a la qual giren la resta d'estudis. Sense oblidar-nos de la importància de tots els estudis i de la seva rendibilitat en termes econòmics, el més rendible en un sistema que es vulgui democràtic consisteix en formar, a més de tècnics o especialistes en una o altra matèria, persones.¹⁵ Tots els estudis d'humanitats, i en especial la filosofia, han de jugar un paper cabdal per assolir aquest objectiu. Cal lluitar contra la fragmentació en el conjunt de la Universitat i reivindicar la qualitat de la filosofia d'interessar-se per tot i de relacionar els sabers. He fet referència abans a l'arbre de la filosofia que apareix en la Carta-prefaci dels Principis de la Filosofia. El considerat com el primer i més representatiu filòsof modern defensa una unitat del saber que el desenvolupament de la modernitat ha posat en qüestió, i ens hem oblidat d'allò que Descartes havia heretat dels moviments renaixentistes: el saber només té sentit si se subordina a l'ésser humà, i per tant hem d'intentar articular un sistema que posi les humanitats en el centre del món universitari.

d) La universitat no és un món apart. Les autoritats europees volen una universitat que torni en termes econòmics la inversió que es fa en elles. La crisi econòmica europea suposa una minva en la inversió, i comportarà l'arraconament de tots aquells estudis que no es considerin productius. Davant això, la filosofia ha de reivindicar la seva utilitat per produir no tant persones sàvies (en el sentit del mot francès *savant*) com persones de categoria (en el sentit de *sage*), és a dir, ha de reivindicar la cultura grega que està en la base de la cultura

¹⁵ El problema que es genera amb l'especialització ha estat objecte d'anàlisi des de l'òptica resistent de les humanitats. Vegeu per exemple F. R. Leavis, *Eduaction and the University* [1943], Cambridge: CUP, 1979, o G. Steiner, *Los logócratas*, Madrid: Siruela, 2006.

europea, i que concebia l'educació com a Paideia. Ángel Rupérez, en un article publicat a El País fa gairebé quatre anys, es queixava del model productiu de la Universitat i defensava les humanitats:

«Propongo que la Universidad pública no funcione con la lógica de una empresa, para la que únicamente será útil aquello que tenga rendimientos económicos palpables e inútil todo lo que carezca de ellos. Está bien que se ampare y proteja la investigación puntera en todos los campos del saber en los que la utilidad pueda brillar por cuenta propia, pero estaría mal que, como consecuencia de ese plausible objetivo, quedaran relegados, en forma de bajos presupuestos, todos los saberes no experimentales, a los que, por pura conveniencia irónica, podríamos llamar inútiles. Pues de esos saberes depende también la construcción de una sociedad que sepa pensar sobre sí misma y descubrir sus limitaciones e imaginar nuevos y más sanos proyectos de convivencia; sepa apreciar las artes y aspire a saciar sus ansias de conocimiento, y sepa leer y pensar sin pararse a pensar si esa actividad es útil o inútil, porque, en todo caso, en su inutilidad antieconómica y antiprodutiva radica su necesidad social, que es poco menos que su necesidad vital, sin la cual la muerte del espíritu llenaría de tinieblas cualquier horizonte.»¹⁶

Estic d'acord amb Rupérez, però el problema, en el cas de la filosofia, és que els *sages* no seran dòcils, ans crítics. La filosofia, com deia Deleuze, té com a missió desmuntar les mistificacions, denunciar les ficcions sense les quals les forces reactives no podrien prevaldre. La deconstrucció és el mecanisme pel qual es denuncia la baixesa del pensament, per tal de fer possible homes lliures.¹⁷ Foucault, en la mateixa línia, deia en una entrevista que ell era un artificier, car fabricava quelcom que servia per a una destrucció, no perquè estigués a favor de la destrucció, sinó perquè es pogués seguir endavant i avançar, perquè els murs es poguessin enderrocar.¹⁸ Des de sempre la filosofia ha tingut aquest element de destrucció. No es pot pretendre que s'assoleixi capacitat crítica mitjançant l'exercici d'un pensament rigorós i esperar alhora que tot segueixi igual. En aquest sentit, els que fem professió de l'ensenyament de la filosofia hem de ser conscients que els filòsofs, els amants de la saviesa, tenen també una vocació cívica i ciutadana. El filòsof és també, un intel·lectual, i cal que exerceixi la seva capacitat crítica en el si de la societat. Aquesta és la idea kantiana que es fa palesa en *Què és la il·lustració?*: una societat il·lustrada ha d'atorgar ple exercici de la raó pública als doctes.¹⁹ Així es produeix el progrés. Tem que hem arribat, en aquest aspecte, a la desaparició del projecte il·lustrat. Els intel·lectuals estan desapareixent, perquè el sistema no els tolera (per raons econòmiques i de seguretat). És possible que els grans filòsofs del futur immediat ja no estiguin, com no hi estaven a l'inici de la modernitat, vinculats a la Universitat. Però nosaltres que sí hi estam vinculats hem de fer el possible per evitar la desaparició de l'intel·lectual, d'aquell que és quelcom més que un especialista i que posseeix capacitat crítica, i la desaparició d'aquells que escolten i llegeixen als intel·lectuals (i per això és fonamental la tasca de formació filosòfica des de l'educació infantil). Dit d'una altra manera, hem de fer el

¹⁶ Vegeu Ángel Rupérez, «Investigar y publicar», *El País*, 22 d'agost de 2008, <http://elpais.com/diario/2008/08/22/opinion/1219356005_850215.html>.

¹⁷ G. Deleuze, *Nietzsche y la filosofía*. Barcelona: Anagrama, 1986.

¹⁸ Inèdit extret d'una sèrie d'encontres que Roger-Pol Droit va tenir amb Michel Foucault en el mes de juny de 1975, algunes setmanes després de la publicació de «Surveiller et punir». *Le Point* 01/07/04 - N°1659 p.82.

¹⁹ I. Kant, *Què és la Il·lustració?*, en *Crítica de la Raó Pura. Pròleg de la Segona Edició. Introducció. ¿Què és Il·lustració?*, Trad. J. B. Llinares, València: Universitat de València, 1998, p.66.

possible perquè la «i» en l'expressió «Filosofia i Universitat» mantengui sentit. Per emprar una expressió de Michel Abensour, cal crear un espai-contra.²⁰ Aquesta és la paradoxa de la filosofia, i de l'educació. L'educació a Europa hauria de tenir aquest propòsit: a més de competències per a integrar-se en el mercat de treball, ha de donar lloc a persones civilitzades, això és, a persones formades en un ideal de civilització europeu que s'ha anat conformant des de l'antiguitat fins la modernitat, persones que, en la seva elite intel·lectual, poden però, mitjançant l'exercici de la seva capacitat crítica, produir un nou ideal de civilització i combatre les perversions. Aquí rau el sentit de la filosofia.

A la Universitat, històricament, s'hi manifesten dues forces sovint oposades. D'una banda, pretén ser un centre de cultura i saber, un lloc de generació, transmissió i difusió del coneixement, en el ben entès que això és un valor en si mateix. De l'altra, és també un centre de poder i de control social. La filosofia, caracteritzada aquí a partir dels tres elements esmentats i per la seva capacitat crítica, que n'és la conseqüència, s'alinea amb el primer centre i genera un espai de resistència al segon centre. Potser fracassi en el seu intent, però en qualsevol cas, i encara que es perdi l'espai d'intersecció amb la Universitat, la Filosofia seguirà existint, i, en aquest sentit, i com afirmava Deleuze, no pot fracassar. Perquè si fos així, ens trobaríem amb una societat indesitjable. Per a concloure, i en mots de Josep Lluís Blasco:

«Però Sòcrates sempre viurà; si morís... no voldria viure en una societat on Sòcrates estigués definitivament mort!»²¹

²⁰ M. Abensour, *La démocratie contre l'État. Marx et le moment machiavélien*. Paris: PUF, 1997, p. 107.

²¹ J. L. Blasco, «Què serà de la filosofia en el segle XXI?», a *La nau del coneixement*, València: Univ. De València/Ed. Afers, 2004, p. 362.